

בוקי בן יגלי

(לצ"ת "מה שראו עיני עיי" מוסר ביאלי")

כמו תמיד, נתתו בלב דמויות ראשונות, מה שהילד קולט מתוך בהירות שאין דומה לו ונושאו למש"מרת לכל ימיה. ביניהן גם דמות דודו, זאב קורחין, חסיד חבד"י, אציל נפש, שבשובו בערב מן החנות, היה מדלי"קים לפניו שני גרות סטיארין ולאורן היה לומד גמרא עד אחר הצות הלילי לה"ם... "בשבתות ובימים טובים לא עסק בנגלה, כי אם בנסתר: על פי רוב היה קורא אז את ה"ליקוטי תורה" של הרב הזקן". כבית זה, שבו בילה שלוש שנים בילדותו, עוצבה גם דמות עצמו, והדור, שלא טיפל בו כמעט, השפיע עליו בעצם חייו, בהנהגתו, בטוהר דרי כיו.

הספר עשיר גם בפרקים דרמטיים ("החוטפים", בריתתו מבית הספר סת"ם ועוד) וגם בקטעי שירה ובציורי נוף (יומנו בשעת הנסיעה על הדגירה בדרך לז'יטומיר), שבתוכם כבר מבצ"בץ המשורר. מלאים ענין גם רשמי ז'יטומיר, ימי האור בבית יורובסקי, שהציל את חייו, ביד של אמן רשם בשורות מעטות את דיוקנו של צווייפל בתומו ובחכמתו המאירה: גם טיפוסים מזורים ונפלאים, כיעקב דייך, שבידו היו תמיד שני ספרים, האחד: של יאן פאול ריכטר, והשני של היינ"ך ריך היינה — שהאמין בחכמת הטבע כבאלוהים, ומרדכי פרלצווייג, אדם שאבד לו מאור עיניו, ובעצמו היה אור מאיר לאנשים אשר סבבוהו. בשמחה מיוחדת העלה את הדמויות, שסימלו לו את אהבת האדם, אהבת המדע — כל מה שחרג מן החוליק ורמו על מציאות אנושית, שבזכותה יש ערך לחיים.

הוא לא העלים בספרו את צללי הזוועה, שניוולו את אביב חייו, אבל את המציאות האמיתית ראה בהם, בפרלצווייגים, שנשאו את אורם לאח"רים, גם ברדת על עצמם אפלת העולם, יעקב פיכמן

אבל דירתו היפה של הסופר החביב היתה עטופה נבאים. את בעל הבית מצאנו במטה, ואף שקיבל אותנו במ"אור"פנים והשיחה עמו הנעימה לנו את זמן ישיבתנו עמו, היה הלב כבד. כשהלכתי אליו, ריחפה לפני דמותו האכיבית של בעל "שירת הזמיר"; והנה — סתו; כמה מחלות פגעו בו בהתא — וזהו אמנם נשא אותן בגי"בורת-נפש, אבל היה ברור — ספר שני כ"שירת הזמיר" לא יכתוב עוד. ברם, דוקא את עבודתו הספרותית קבע מתוך הרגשה, שהומן קצר, אתו בבת אחת בכל המקצועות, שהוכשר להם. ואולם, בכל מה ששקד על עבודתו, כמה דברים נשארו בלתי נגמרים. וצד ביותר, שלא גמר את האבטוביוגרפיה — אין ספק, שהיה מעלה לפניו את עיר-הבירה הרוסית בכל דמויותיה; והיא עד היום נשארה פרשה סתומה למחצה.

אכן פרקיה המאירים, כל כמה שלא תמיד הליטוש שלם, משיבים לב. בחכמה ובטוב-לב סיפר על ילדותו העגומה, ילדות של יתום ברוך-לב וברוך-כשרונות, שרוחות קשות פגעו בו מבוקר חייו. בפרקי הילדות עטר אור את דמויות הנפשות הקרובות לו — את סבתא, שטיפחה אותו בעודנו ילד (אביו מת בהיותו בן שנה), ובי"חוד את אמו, שעינו עין משורר ראה ללבה והרגין את עדנת נפשה, את מסירותה, את יגון חייה. אפילו את צל אביו, שלא הכירו אלא על פי המכת"בים, מכתבי משכיל נסתר, שנשתמרו בידי אמו, העלה באהבה ורקם בדמיו"נו את דמותו בחוטים עדינים. משניהם, גם מן האם וגם מן האב, נחל סגולות נפש וסגולות-אמן (בבחרותו גילה גם כשרונות צייר), ובתולדות חייו קשר להם כתרים והציג להם ציונים בידו האהבת של משורר.

בוקי בן-יגלי, הוא ד"ר יהודה ליב קצנלסון, מי שכתב את "שירת הזמיר", ספר-נעורים, דפי-שמש, שהיו מעין המשך של "אהבת ציון" לדור שלאחר ההשכלה — אלה רופא, עסקן, עתונאי, פליטוניסטן, זה הטיפוס של "החכם והיה חוקר, אב הטיפוס מאד, והיינו מצטערים, משפני עסקנותו לא התמיד בשני הסוגים גם יחד, ולא עשה אף אחד מהם קבע. כמוהו כפרישמן, שהוכרח מפני הפרנסה לפרוש ימים רבים מיצירת מקור — ולא תמיד לשם תרגומים כ"קין", כ"זרתוסטרה" או כשירת טאגור. קצנלסון היה אדם בעל כוחות מרובים, וידע הוך כדי ריפוי"חולים וטרדנות ועסקנות לכתוב פרקי"שירה מצויינים כ"אבני השדה", המב"היק בסמליות ציונית עמוקה, סיפור שאינו צריך להיות חסר בשום ספר"מקרא עברי, וכ"שירת הזמיר", השופע רגנה וקסמי יער וזיו האדמה אשר בירכה ה'. אבל אותה שעה הלהיבו אותו בעיות מדעיות, היסטוריות, בלש"ניות והיה נתון כל ימיו "בין שני מגניטיק", בלי לדעת מה משניהם קודם — אולי משום ש"שניהם היו קודמים". איש-השירה היה כשם שהיה איש-המדע, הנכון הוא, ששני הטיפוסים האלה שונים ביסוד נפשם? משוררי ספרד הוכיחו אחרת. ההתעס"קית בדברי מחשבה העמיקה את שירת רשבי"ג שהיה פייטן ופילוסוף במידה שווה ועל כן חשב כמו שורר ושר כחושב; ואפילו יהודה הלוי, ששל"טון-הלב ושלטון-השכל לא היו בו "מעויינים", כברשבי"ג — כלום הפסיד "הכוזרי" על ידי שפע הגהבה המפעם אותו? הגדרה לאומית מקורית זו אף היא פרי אינטואיציה ופרי מוח הוגה כאחד. נוכל לומר מתוך ודאות גמורה, שאילו כתב את "הכוזרי" אדם שאי"ן משורר, היתה זאת אידיאולוגיה לאומית קלושה של סניגור מושבע, בלי המיית-לב יהודית זו, הממשיכה גם על הקיצוניות שבדעות חוט של חן, חוט של שירה, שההפלגה בה היא מוצדקת גם כדרך של ביטוי.

קצנלסון שייך, לפי כל סגולותיו, לפי כל מהותו, לסוג זה של משוררינו מתקופת ימי הבינים: רופא וחכם ומ"שורר כאחד. ברם, אין ספק שביצירת קצנלסון היה: יצירה-חירתו, פרצופו הכפול, יצר השקתו ביצירות הכפול, משהו טראגי.

בוקי בן יגלי שייך לאותה אסכולה, שפרישמן היה ראש אמניה — אסכולה זו, שבניגוד ל"צחות" של ההשכלה, נשאה צלילות, ליריים שקוף, זמרת"גיב. הוא שכתב הרבה רוסית ושלא היה בכלל בעל חוש מעודן לביטוי עברי כפרישמן. היה, כמוהו, איש הסגנון האביבי, שיצרה חיבת ציון (ולמן אפשטיין, יעבץ, מאנה), זה שנוקק יותר לספר "דברים", לקטעי האפיקה הנפלאים של ה"חומש" והג"ר ביאים הראשונים, משנוקק למליצת הנביאים, הוא, פרישמן, קנטור, היו מאוחדים בשנאה זו לפסוקים, למלים כדרבנות", בן במידה שאהבו הנכ"י" שנשתמר בה זוהר-קדומים, תוס"קד"ר מים — לפעמים: חוס ופקחות כאחת. במבוא שכתבתי למחזורת המיוחדת של "שירת הזמיר" (הוצאת "עם ע"ר בד") ציינתי את הגוון הכפול הזה, שהיה גם לשירתו, — את הנטיה אל האליגוריה האטרטית בצדו של התום המאפואי. כמשורר, הוא כולו המשך של "הצופה לבית ישראל" ו"אהבת ציון". אבל בכל הרכב סגנונו הוא חדש ומחדש. וכל כמה שלא הגיע לציננות אלא בתקופת חייו האחרונה, צמח, כפרישמן (שאף הוא עמד כב"י כול ימים רבים במחנה המתנגדים) מאדמת חיבת ציון. זה הרוך של בין התקופות הוא שטיפח את שניהם, ולא לחנם היו קשורים זה בזה כל ימיהם. שניהם, לפי רצונם, היו מערביים, בעוד שלפי מהותם, לפי תכונותיהם, היו יהודי-לב, אנשי חלומות, ששירה היתה להם המציאות האחת, כליון נפ"שם היחידי בחיים.

בסוף ימיו עמד על הפיור שבמלא"כת חייו וכתב בשחוק טר, שלא השיג אף חצי יכלתו גם כמשורר וגם כחוקר. אותה שעה, והוא כבר חולה מאד ויודע שימיו חוצצו, — חפץ למלאות, ולו גם בשיעור"מה, מה שחיסר בעוד חיים גדול, בשני חיבורים גדולים חפץ לחתום את פרשת יצירתו, ועגין שג"הם תולדות עצמו, חיי עצמו. (האחד: אבטוביוגרפיה מסוגנת, סיפור רב"מקדים שלא הספיק לכתוב מסנו אלא פרקים (ב"התקופה"); והשני: "מה שראו עיני", הוא ספר חייו, שהביאו עד בחרותו. בבואו לז'יטומיר על מנת לל"מוד"שם בבית המדרש לרבנים, הוא שישמש לנו מקור ראשון לתולדותיו. ב"התקופה" פירסם גם פרקים מתוך רומן היסטורי, ואף בהם מרומז משהו אבטוביוגרפי. אולי שלא מדעת, נתכוון לעשות עם שקיעת יומו את חשבון נפשו, חשבון חייו — להראות, שעם כל מה שחיוו הצליחו כל כך, לא ניהן לו, בהיותו מוקף עולם זה, להביא את כוחות עצמו, את כשרונות עצמו לידי גילוי מלא.

ואמנם, עם כל מה שספרים אלה לא הושלמו, הם, אף על פי כן, מסכמים, משלימים, מעמיקים בנו את הכרת הדמות, דמות-מעבר, ועם זה — דמות יצירתה, המוטבעת בחותם אישי, בחן אישי זה, שרק על פיהם אתה מכיר גם את האישיות היוצרת, גם את האדם הדגול, שאין תמורה לו.

בשנת 1914, כמה חדשים לאחר שפרצה המלחמה, שבתי דרך פטרבורג לרוסיה, יחד עם שמעונוביץ נשארתי שנים-שלושה ימים, כדי ליהנות מוויה של המטרופולין הרוסית, ובין האנשים המעטים, יושבי העיר, שהפצתי לרא"ר תם, היה בוקי בן-יגלי, אחד ממחונגי ילדותי, שנפשו הסתורה האירה מתוך כל מה שכתב. היה יום-שמש והביקור צצל קצנלסון היה לי מעין ביקור חג,